

Barbora K l i m t o v á (Praha)

JAROSLAV DAVID: PAMĚŤ MĚSTA – NÁZVY MÍST. HAVÍŘOV. Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava 2012, 93 s.;
JAROSLAV DAVID: PAMĚŤ MĚSTA – NÁZVY MÍST. OSTRAVA. Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava 2012, 99 s.

Jaroslav David se kromě onomastiky (především antroponomastiky a toponomastiky) věnuje i historické mluvnici. Ve svých pracích se zabývá převážně problematikou zaniklých osad, literární onomastikou, urbanonomastikou, lidovou etymologií, honorifikačními jmény či komunikačním fungováním onym. Vyučuje na katedře českého jazyka Filozofické fakulty Ostravské univerzity (historická gramatika, onomastika, čeština pro cizince). Mezi jeho nejznámější práce patří knihy *Smrdov, Brežněves a Rychlonožkova ulice. Kapitoly z moderní české toponymie* (Praha 2011) a *Neviditelní svědkové minulosti (Místní a pomístní jména na Vysočině)* (spolu s P. Rousem, Praha 2006). K jeho nejnovějším počínům můžeme zařadit publikace věnované Ostravě a Havířovu, které zde chceme přiblížit.

Vznik recenzovaných publikací byl podmíněn konáním výstav o příslušných lokalitách. Výstavy se uskutečnily v rámci projektu NAKI (Pracovníci katedry informatiky a geoinformatiky Fakulty životního prostředí Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem se jako hlavní řešitelé nebo spoluřešitelé podílejí na 4 projektech Ministerstva kultury České republiky v Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity) s názvem *Místní a pomístní názvy jako kulturní dědictví a zdroj lokální, regionální a národní identity. Příprava metodiky ochrany místních a pomístních jmen*, jehož je Jaroslav David hlavním řešitelem.

V úvodu obou knih Jaroslav David o projektu, díky němuž knihy vyšly, píše, že „cílem projektu NAKI je nejen mapovat ‚živá‘ zeměpisná pojmenování, ale rovněž přispět k uchování názvů míst v povědomí zejména mladší generace, a to pomocí výstav, publikací, interaktivních internetových stránek a dalších aktivit (popularizační přednášky, vlastivědné vycházky).“¹⁾ Povedlo se však již vydaným publikacím tento záměr naplnit?

V úvodu ještě zmiňme, že kromě Ostravy a Havířova budou takto zpracovány i další oblasti, jako např. obce horní části povodí Morávky (Krásná, Morávka, Pražmo, Raškovice a Vyšší Lhoty; výstava se bude konat v období září 2013 až únor 2014) a

¹⁾ J. David, *Paměť města – názvy míst. Havířov*, Ostrava 2012, s. 7

horní část povodí Vsetínské Bečvy (Karolinka, Nový Hrozenkov, Velké Karlovice; výstava bude probíhat od října 2013 do dubna 2014).

Nejvýznamnějším faktorem, který tedy určuje spád obou dosud vydaných publikací, jsou výše zmíněné výstavy. Publikace z nich vycházejí a tomu je přizpůsoben i jejich obsah, dokumentuje to bohatá mapová a obrazová příloha (velké množství fotografií), najdeme zde i scany různých soupisů pomístních jmen. Autor tak musí všechny tyto prvky umět dobře zkombinovat, aby se z publikace nestaly pouze zmatené, nesouvislé, na sebe nenavazující útržky.

V souvislosti s tímto konceptem musíme ocenit popularizační zaměření publikací. Obě knížky v sobě kombinují odbornou stránku a hravé podání. Každá kapitola se snaží upoutat své čtenáře už jen svým názvem, přesto do sebe čtenář „nasouká“ základní znalosti o pomístních jménech, o historii a utváření konkrétního regionu i informace zeměpisné povahy.

Oba díly cyklu začínají co do názvu i obsahu shodnými kapitolami. První kapitola – Slovo úvodem – stručně objasňuje cíle projektu, v jehož rámci publikace vznikají, uvádí krátké charakteristiky zeměpisných jmen a vysvětluje tak pohnutky, které autora vedly nejen k sepsání těchto prací, ale vlastně k celému konceptu projektu. Následující oddíl Toponyma jsou... doplňuje informace o zeměpisných jménech z úvodního slova, snaží se čtenáři přiblížit problematiku pomístních jmen, jejich zvláštnosti a odlišnosti v rámci celé skupiny jmen zeměpisných. Přináší také stručné informace o zdrojích takovýchto jmen a představuje nejvýznamnější knižní počiny české onomastiky. Za touto kapitolou nalezne čtenář praktický slovníček základních termínů s konkrétními příklady ze zkoumané lokality, který mu pomůže v lepší orientaci v terminologii (nejen) těchto publikací. Tyto části ocení zejména ti, kteří se onomastikou nezabývají na odborné úrovni, ale které lákají pomístní jména z jiného důvodu (zájem o historii dané lokality, lepší poznání svého rodného kraje, orientace v krajině atd.). Za tímto užitečným slovníčkem objevíme stejně praktické internetové zdroje, které poslouží k případnému obohacení znalostí o pomístních jménech.

Další kapitoly obou publikací nejsou už zcela identické, ale přesto se sobě svým obsahem velmi podobají, jsou více soustředěné na konkrétní lokality. Kapitola Jak stará jsou jména v krajině? podává obraz zeměpisných jmen v historii, která jsou nazývána „slyšitelné pozůstatky dějin“, „neviditelní svědkové minulosti“, „popisy v nejkratší podobě“.²⁾ Snaží se naznačit, jaké procesy hrály a hrají v tvorbě, zápisu i používání těchto jmen významnou roli – upozorňuje tak na jevy jako (čtenářsky vděčná a zábavná) lidová etymologie a uvádí i několik příkladů těchto lidových výkladů zeměpisných jmen a k nim vysvětlení odborná a vědecká. V obou publikacích

²⁾ J. David, o. c. v pozn. 1, s. 23.

následují oddíly, které už se tentokrát svými názvy odlišují (Ostrava: Čertova Lhotka jsou Mariánské Hory; Havířov: Šešublu – Šenov, Šumbark, Bludovice), přesto však mezi nimi najdeme četné paralely. Obě se zabývají nejstaršími záznamy o osídlení mapovaných lokalit a postupují ve sledování proměn pojmenování v podstatě až do současného stavu. Publikace o Havířově se v dalších kapitolách soustředí na (asi) největší zvláštnost v pojmenování samotného města, která souvisí s jeho založením – město bylo pojmenováno na základě soutěže (kapitoly Z hornického sídliště se stává město, „Název nového města má být český, snadno přeložitelný, vyjadřující průmyslový charakter prostředí i budovatelské úsilí ostravského lidu, má sestávat pokud možno z jednoho slova“, Soutěž na název nového města – Dělníkov, Černo zlato, Míruocel nebo Stalinomír?). Tyto tři oddíly dohromady představují nejen historii celé soutěže, ale také předkládají některé z navrhovaných jmen, procesy a pohnutky, které k nim vedly. Autor tak jednoduchým způsobem vedle sebe postavil nejen odborné snahy o vytvoření nového jména, které by bylo poměřitelné se stávajícími jmény, ale i kuriozity, které s odstupem času od jejich vytvoření dnešní čtenáře spíše pobaví. Kapitoly z ostravské publikace se také soustředí na historii Ostravy a na první záznamy o jejím osídlení, avšak zde probíhal proces pojmenování jinak než v případě Havířova, a tak se kapitoly ubírají spíše po ose historie, pojmenování, pověstí, kulturního dědictví a přiblížení jednotlivých částí Ostravy (Vítkovice, Ostrava-Poruba, Ostrava-Jih, Hošťálkovice). V dalších kapitolách se obě publikace opět obsahově více přibližují a zabývají se především urbanonymií. V „havířovské“ publikaci zmiňme v souvislosti s touto tematikou především oddíl Dáte se Leninovou, pak kousek po Antonína Zápotockého a hned na počátku Gottwaldovy odbočíte do Československé armády; Rossenbergových, Rossebergových nebo Rosenbergových?; Od Trojky až po Bludovičák aneb Jak se neztratit v Havířově; v „ostravské“ to jsou Čujkovova, Čukova nebo Čukotská?; Nastoupíte (na) 29. dubna a vystoupíte až (na) 17. listopadu a Od Hodin až po Alšák aneb Jak se neztratit v Ostravě. Oddíly Korea a Amerika (v publikaci Havířov) a Premiér nechce, aby se Karolina stala ostravským Temelínem (Ostrava) se zabývají tzv. společenskou hodnotou zeměpisných jmen (placebrandingem).

Ještě před závěrečným shrnutím každé z publikací nalezneme slovníček vytvořený z vybraných živých pojmenování používaných v daných lokalitách. U některých z nich se objevují citace s vysvětlením konkrétního jména od konkrétních respondentů.

Nedílnou součástí obou knih jsou také četné kvízové otázky, mapy, fotografie a scany soupisů volně umístěné mezi jednotlivými kapitolami. Pro pobavení a ověření vlastních znalostí slouží kvízy však spíše čtenářům, kteří mají s předkládanými lokalitami co do činění.

Co především oceňujeme na těchto publikacích, je jejich jednotná struktura. Pokud mají postupně vydané knihy, z nichž každá je věnována jinému místu, tvořit jednotný celek, je identický formát nezbytností a slouží větší přehlednosti. Uvědomu-

jeme si, že tato jednotnost je dána i faktem, že publikace vznikají na základě výstav, ovšem ne všichni čtenáři knih výstavy navštíví. V této souvislosti vyzdvihneme ještě jednu vlastnost vydaných knih. Publikace se nesnaží být pouze doprovodnými texty k výstavě s úhlednými obrázky, ale fungují na nich nezávisle.

Jako klad hodnotíme i neustálé zapojování čtenáře. Výstava může být interaktivní, to si umíme docela dobře představit, ovšem vytvořit částečně interaktivní knihu je podle našeho názoru vcelku umění. Díky výše zmíněných, četným otázkám, kvízům a doplňovačkám je čtenář hravou, ač trochu dětskou formou přiváděn k zamyšlení nad vlastní orientací v jemu známém prostoru a nad tím, jak nestandardizovaná pojmenování míst utvářejí vztah obyvatel k městu.

Pokud by vás jako čtenáře zajímaly další podrobnosti o výzkumu a projektu, publikace vám nabídnou užitečné odkazy nejen na webové stránky a mapové sbírky, rejstříky, podrobný seznam literatury, ze které autor čerpal. Knihy tak dobře poslouží i jako odrazový můstek (např. k dalšímu bádání v jiných lokalitách) či k rozšířenému uchopení problematiky vlastních jmen v prostoru Ostravy a Havířova.

Obě publikace lze zhodnotit jako velice podařené; nemají sice za cíl stát se mezními svazky české onomastiky, avšak jejich potenciál a hodnota spočívá v popularizaci onomastiky. Lákavou, zajímavou a vtipnou formou dovedou přitáhnout pozornost široké veřejnosti, která třeba zatím o onomastice jako vědním oboru mnoho neslyšela.